

הרב עמוס ראבילו

ברכת שבע ברכות זמן רב אחרי החתונה

שאלה

זוג התחתן לפני כארבע שנים, בזמן שבו השתוללה מגפת הקורונה. הרב שסידר את החופה והקידושין אמר רק ברכת האירוסין, החתן נתן טבעת ונתן כתובה, אך לא אמר שבע ברכות מכיוון שלא היה מניין. עד היום לזוג אין ילדים, ולכן הם רוצים לעשות 'טקס' עם חופה עם כל המשפחה. האם יש צד להתיר לרב מסדר החופה לברך את שבע הברכות בלי ברכת האירוסין ובלי טבעת?

תשובה

לא יברכו שוב, אלא יזדרזו לעמוד ליד זוג אחר שמתחתנים ויכוונו לצאת ידי חובה. וה' יתברך יברך את הזוג ויזכו לזרע של קיימא במהרה ממש (ודאי הזוג כבר פנו לטיפולים אלא שלעת עתה לא הועילו ונתפלל שיועילו בקרוב ממש). להלן נרחיב את הדברים.

א. האם מניין מעכב בברכת חתנים?

בכתובות (ז ע"ב) נאמר:

אמר רב נחמן: אמר לי הונא בר נתן, תנא: מנין לברכת חתנים בעשרה? שנאמר: ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה. ורבי אבהו אמר: מהכא: במקלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל.

וכך נפסק להלכה ב'שלחן ערוך'.¹ נחלקו הראשונים האם בדיעבד אפשר לומר את ברכת החתנים ללא עשרה. דעת הרשב"א² שמניין מעכב בברכת חתנים, ואילו דעת 'תרומת הדשן'³ שיכול לומר ללא מניין אם לא מצויים בעירו עשרה. ה'בית יוסף'⁴ הכריע כרשב"א, וה'דרכי משה' כתרומת הדשן. 'חלקת מחוקק'⁵ חילק בין מקרים שונים: אם מדובר על עיר שאין בה עשרה אסור לחתן ולכלה להתחתן שם ועליהם ללכת למקום שיש בו עשרה. אך אם אין עשרה במדינה כולה - הוי כדיעבד, ומותר להם להתחתן ללא ברכה וכאשר ימצאו מניין יברכו. מבואר בדבריו שאף בדיעבד לא יברכו ללא עשרה אלא יתחתנו ללא ברכה, וכתב ב'פתחי תשובה'⁶ בשם ה'נודע ביהודה', שאם כבר בירכו בלא עשרה יצאו ידי חובה ולא יברכו שנית, אך הכרעת כמה אחרונים שצריך לחזור ולברך בעשרה.⁷

1. שו"ע, אה"ע סי' סב סעי' ד.
2. שו"ת רשב"א, ח"א סי' אלף קסז.
3. תרומת הדשן, כתבים סי' קמ.
4. בית יוסף, אה"ע סי' סב.
5. ח"מ, אה"ע סי' סב ס"ק ג.
6. פת"ש, אה"ע סי' סב ס"ק ז.
7. ערוה"ש, אה"ע סי' סב סעי' יג; שו"ת שבט הלוי, ח"ד או"ח סי' ו'; שו"ת יביע אומר, ח"ב סי' נ.

ב. האם כלה אסורה לבעלה ללא ברכת חתנים?

בגמרא בכתובות (ז ע"ב) נאמר:

תנו רבנן: מברכין ברכת חתנים בבית חתנים, ר' יהודה אומר: אף בבית האירוסין מברכין אותה. אמר אביי: וביהודה שנו, מפני שמתייחד עמה.

נחלקו הראשונים האם המושג 'ברכה' בגמרא משמעותו כפשוטו, שבע הברכות או שהכוונה היא כניסה לחופה. דעת רש"י,⁸ תוספות לדעת ה'בית שמואל',⁹ 'שלטי גיבורים' בשם ריא"ז,¹⁰ ה'עיטור',¹¹ ועוד ראשונים שהכוונה היא לברכה כפשוטה שהיא המתירה כלה לחתנה. לעומת זאת לדעת הרמב"ם¹² לפי הסבר ה'בית שמואל'¹³ הכוונה היא שכלה ללא חופה אסורה על בעלה, אך חסרון הברכה לא אוסרת את הכלה לחתן. כתב ה'שלחן ערוך' (אה"ע סי' נה סעי' ג):

אירס וכנס לחופה, ולא ברך ברכת חתנים, ה"ז נשואה גמורה, וחוזר ומברך אפילו אחר כמה ימים; וצריך לכתוב כתובה קודם כניסה לחופה, ואח"כ יהיה מותר באשתו.

ה'חלקת מחוקק'¹⁴ כתב שהיא נשואה גמורה כי ברכות אינן מעכבות, וה'בית שמואל'¹⁵ כתב שלכמה פוסקים דינה כנדה כמו שראינו לעיל, ונראה שלדעתו לפוסקים אלו הם עדיין אסורים, וכוונת המילים: 'נשואה גמורה' היא שהקניין הוא גמור ושלם. וכדבריו כתב הרדב"ז,¹⁶ שהיא נשואה גמורה אך הבעל אסור באשתו כיוון שלא הייתה ברכה. לעיל הזכרנו את דברי ה'חלקת מחוקק' וה'בית שמואל' שבמקום שבו אין מניין יישא ללא ברכה. ובפשטות כוונתם היא שהאישה מותרת לבעלה. לפי הדברים הללו מבואר שהיתר זה נסמך בשעת הדחק על דעת הפוסקים שברכה היינו חופה, ובגלל ביטול פריה ורביה התירו לסמוך על פוסקים אלו. להלכה, ה'יביע אומר'¹⁷ החמיר ואסר להתחתן אם לא ניתן לברך (אך הוא עצמו ציין שצ"ע למעשה). הרמ"א וה'חלקת מחוקק' וה'בית שמואל' סמכו על הפוסקים המפרשים ברכה כחופה, ה'בן איש חי'¹⁸ ופוסקים ספרדיים נוספים סמכו על דברי ה'חלקת מחוקק', והתירו להתחתן ללא ברכה בשעת הדחק, ונראה שהאישה מותרת לבעלה.

8. רש"י, כתובות ז ע"ב ד"ה ואסר לנו את הארוסות, לדעת רש"י הברכה מתירה ייחוד ואכמ"ל.
9. תוס', כתובות ז ע"ב ד"ה ר' יהודה אומר, לפי הסברו של הבית שמואל, אה"ע סי' נה ס"ק א. אולם נראה שחולקים על רש"י, וכן כתב בדרכי משה, אה"ע סי' סא ס"ק ז שלדעת התוספות חופה מתירה ללא ברכה, אלא אם מברך - אפילו סתם ביאה נחשבת כביאה לשם נישואין, וראה שו"ת יביע אומר, ח"ב סי' ו. אפשר לבאר את התוספות באופן אחר שברכת חתנים מתירה את הארוסה לעניין ביאה אך נשואה בהגדרה איננה אסורה בביאה אפילו ללא חופה.
10. שלטי גיבורים, כתובות ב ע"ב מדפי הרי"ף.
11. עיטור, שער ברכת חתנים.
12. רמב"ם, הל' אישות פ"י ה"א.
13. ב"ש, אה"ע סי' נה ס"ק א.
14. ח"מ, אה"ע סי' נה ס"ק יב.
15. ב"ש, אה"ע סי' נה ס"ק ז.
16. רדב"ז, הובא בפת"ש ס"ק ג. ועי"ש שהביא תשובה נוספת של הרדב"ז שסתר את התשובה הנ"ל.
17. שו"ת יביע אומר, ח"ב סי' ו.
18. בן איש חי, פרשת שופטים שנה א הלכה יד.

ג. ברכת חתנים אחרי הנישואין לעומת ברכת אירוסין אחרי הקידושין

ה'שלחן ערוך'¹⁹ שהובא לעיל כתב שאם נשא ללא ברכה, יברך אחרי כן ואפילו אחרי כמה ימים. בטעם ההיתר כתב ה'בית שמואל'²⁰ שה'פרישה'²¹ כתב שבברכת חתנים לא נזכר כלום מעניין הנישואין לפיכך מותר לברך אחר כך, אבל ברכת האירוסין קשורה למצווה והיא ברכת המצוות ולכן אם לא בירך לפני האירוסין, לא יברך אחרי כן. ה'טיב קידושין'²² התקשה בסברת ה'בית שמואל' וה'פרישה', שכן גם בברכת האירוסין לא מוזכר דבר בנוגע לקידושין, אלא רק בנוגע לכך שהארוסות אסורות? נראה ליישב, שבאופן פשוט אמורה להיות ברכת מצוות לפני הקידושין כמו כל מצווה. ולכן מסתבר שהברכה הנאמרת קודם למצווה היא ברכת המצוות, רק אם אין קשר בין הברכה ובין המצווה אנו אומרים שלא מדובר על ברכת המצוות כפשוטה. כאשר בסופו של דבר אנו מזכירים את עניין המצווה - מורה הדבר על כך שמדובר על ברכת המצוות. בנישואין אי הזכרת הנישואין כלל מורה על כך שאין מדובר על ברכת המצוות אלא על ברכת השבח שנתקנה באופן כזה לכתחילה לברכה לפני החופה. ה'טיב קידושין' הציע הסבר אחר:

ולי נראה דודאי ברכת חתנים נתקנה על הזיווג עצמו, וכעין שאמרו (ברכות לה, א) אסור ליהנות בלא ברכה, אם כן כל שעדיין היא אצלו צריך לברך כענין מי שאכל ולא בירך דפשיטא שאם רוצה לאכול עוד על כל פנים שצריך לברך על מה שירצה לאכול עוד, וכמו שאמרו (שם נא, א) מי שאכל שום וריחו נודף כו', אבל ברכת אירוסין שכבר עברו האירוסין ואין הנאה מחודשת לכן סבירא ליה דצריך לברך עובר לעשייתן.

כלומר, לדעתו ברכת האירוסין נתקנה על המצווה וברכת החתנים נתקנה על עצם הזיווג, וחז"ל תיקנו שיברך על עצם הזיווג פעם אחת בחיי הנישואין שלו. אם עושה כן בשעת החופה - זה הדין לכתחילה אולם אם לא עושה כן בשעת החופה יכול לברך אף אחר כך כל אימת שהוא יכול. הרדב"ז (ח"ו ב' אלפים שכו) כתב הסבר נוסף:

דמה שכתב מברך אחר הנישואין אפי' אחר כמה ימים היינו שלא בא עליה דאע"ג שהרי היא נשואה אסור לבא עליה עד שיברך שבע ברכות ומנא אמינא לה דאמרינן האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו בבית חמיו ומה התם אינה מותרת עד שיברכו לה שבע ברכות אף מצה אינה מותרת עד שיברך עליה שבע ברכות הילכך אף על פי שנגמרו נשואיה לענין שאר דברים הוי שפיר עובר לעשייה מה שאין כן בברכת אירוסין.

כלומר לדעת הרדב"ז אין היתר אישה לבעלה נגמר עד שיברכו את ברכת החתנים, ולכן כל עוד לא בא עליה הרי זה 'עובר לעשייתה'. אלא שכבר העיר ה'פתחי תשובה'²³ שהרדב"ז עצמו כתב שהרמב"ם (מקור דין זה) סובר שאין הכלה אסורה לבעלה ללא

19. שו"ע, אה"ע סי' נה סעי' ג.

20. ב"ש, אה"ע סי' נה ס"ק ח.

21. פרישה, אה"ע סי' סב אות א.

22. טיב קידושין, סי' נה ס"ק ט.

23. פת"ש, אה"ע סי' נה ס"ק ג.

ברכות וכוונת הגמרא היא שאסורה ללא חופה. לפי זה נדחה תירוצו של הרדב"ז, וכמו שכתב ה'פתחי תשובה', ועל כן אנו זקוקים לתירוץ ה'פרישה'²⁴ לסיכום, מצאנו במפרשים שלושה הסברים להבדל בין ברכת אירוסין וברכת חתנים: א) ברכת אירוסין היא ברכת המצוות ואילו ברכת חתנים לא. ב) ברכת אירוסין נתקנה על המצווה לקדש והיא הסתיימה ואילו ברכת חתנים נתקנה על הזיווג והוא מתחדש. ג) הקידושין הסתיימו ולא ניתן לברך אחריהם ואילו הנישואין לא הסתיימו עד שעת הברכה, אם טרם בא על אשתו.

ד. עד מתי מותר לברך ברכת חתנים אחרי הנישואין?

הזמן לברכה תלוי לכאורה בטעם שמותר לברך ברכת חתנים אחר כמה ימים: לפי ה'פרישה' וה'טיב קידושין' נראה שאין גבול לדבר, ולדעת הרדב"ז תלוי האם כבר בא על אשתו. ואכן נחלקו בזה הפוסקים כפי שנראה להלן, והשאלה שעסקו בה היא האם ברכת חתנים נתקנה על הזיווג ועל הנישואין שהם נמשכים והולכים, או שמא היא נתקנה רק בשעת שמחה וחיבת חופה. הטיב קידושין (סי' סב ס"ק ו) כתב שניתן לברך אחרי הנישואין ולא קבע לכך זמן:

מכל מקום נראה דאם לא ברכו ברכת חתנים כלל דלעולם יש לברך על כל פנים פעם אחת אף אחר ימי משתה, דעל כל פנים צריך לברך אותן ברכות שמברכין בשעת חופה על עיקר הזיווג.²⁵

אולם בריטב"א (כתובות ח ע"א) כתב שמותר לברך רק בתוך ימי המשתה: וכתב הרמב"ם ז"ל (פ"י ה"ו) נכנסה לחופה ולא בירך ברכת חתנים הרי היא נשואה גמורה וחוזר ומברך אפילו לאחר כמה שנים [שלא כגרסה שלפנינו] ע"כ, ונראין הדברים שאינו חוזר ומברך אלא תוך ז' ימי המשתה א"כ [נ"א: ואח"כ] בשעה שרוצה לבא עליה.

וכוונתו שמברך כל עוד יש שמחה, דהיינו בשבעת ימי המשתה או בשעת הביאה הראשונה. וכן כתב להלכה ה"ם של שלמה.²⁶

ה. לשון הברכה לא מתאים לזמן ארוך אחרי החופה

יש הסוברים שאפילו אם הברכה לא נתקנה דווקא בשעת שמחה, מצד לשון הברכות לא ניתן לברך אותה לעולם. ה'מקנה' (קונטרס אחרון סי' נה סעי' ג) הסתפק עד מתי אפשר לברך, וזו לשונו:

ויש להסתפק אם דוקא הוא תוך ז' ימי המשתה דהוא זמן ברכה, או אפי' תוך י"ב חודש אבל אחר י"ב חודש דאין מברכין שהשמחה במעונו ואפי' מחמת נישואין כדלקמן סי' ס"ב לא שייך לומר משמח חתן וכלה. ואפשר דלאחר שלשים לא

²⁴ ראה שיטה נוספת בהסבר ההבדל בב"ח, אה"ע סי' סב.

²⁵ וראה באוצר הפוסקים, סי' סב ס"ק ב אות ג, שכך כתבו הישכיל עבדי, ח"ז סי' יא אות ו, ופוסקים נוספים.

²⁶ יש"ש, כתובות פ"א סי' יד. אם כי חלק על הרמב"ם והשו"ע, ולכאורה הבין בדעתם שמותר לברך לעולם. וראה פוסקים נוספים הנוקטים בשיטה זו באוצר הפוסקים שם.

מיקרי תו כלה כדאי' בכתובות דף ד' ובפרק בתרא דיומא דף ע"ח ע"ב דכלה רוחצת פניה כל ל' יום והיינו דאמרו כלה בלא ברכה כל זמן שנקראת כלה. ועיין לקמן סימן ס"ב ס"י שכתב דאין לברך כשהולכין למקום אחר אלא כשיגיעו שם בתוך ז'. מיהו י"ל דהתם שאני כיון דכבר ברכו בשעת חופה וצ"ע.

הרי לפנינו שה'מקנה' העלה שלושה מועדים: תוך שבעה, עד ל' יום ועד י"ב חודש. אך לא העלה אפשרות של ברכה אחרי י"ב חודש ומלשונו של ה'מקנה' נראה שנטה לומר שמותר לברך עד שלושים יום. לכאורה ה'מקנה' הבין את ההבדל בין האירוסין והנישואין כמו ה'פרישה'. אולם לפי ה'מקנה' המניעה לברך לא הייתה בגלל שהברכה תוקנה על חובת חופה ושעת שמחה אלא בגלל לשון הברכה שמברכים חתן וכלה, ופעמים כאשר הלשון לא מתאימה אין אנו יכולים לברך אפילו שמצד הדין היה ניתן לעשות כך, אבל כיוון שלשון הברכה היא 'חתן וכלה' ושם זה לא שייך זמן רב לאחר החתונה אין מקום לברך אפילו לדעת ה'פרישה'. ספק נוסף העלה בעל ספר 'עצי ארזים'²⁷: ברכת 'שהכל ברא לכבודו' נתקנה לפי רש"י²⁸ רק לאסיפת העם, ואם כן כיצד ניתן לברך אותה ללא אסיפת עם? אולם ה'ראש פינה'²⁹ כתב שכיוון שהאספה הנצרכת היא רק עשרה אנשים, אין מניעה לומר אף את הברכה הזאת. בקונטרס 'דרכי הוראה'³⁰ הקשה על הפוסקים הסוברים שאין לברך לאחר ימי השמחה: לדעת רוב הפוסקים כלה ללא ברכה אסורה על בעלה ורק במקום מניעת פריה ורביה התירו, ואם כן כיצד זה נקבע גבול ונאמר שאחר כמה שנים אי אפשר לברך? אולם לדברינו ולפי איך שהבנו את דברי ה'פרישה' אין כלל קושיה כי לא ייתכן לברך כאשר לשון 'חתן וכלה' לא שייכת יותר, ולדעת הפוסקים שהזכרנו קודם גם לשון 'שמחה' לא שייכת עוד, וכיוון שבמקום מניעת פריה ורביה התירו חופה ללא ברכה אין יותר איסור, והפה שאסר הוא הפה שהתיר.

1. עצה לצאת ידי כל השיטות

בשו"ת 'נודע ביהודה' (מהדו"ק סי' נו) דן במקרה בו בירכו ברכת חתנים ללא עשרה וכתב בסוף התשובה:

אין הפסד שכאשר יזדמן שם נישואין יעמדו גם הזוג הזה סמוך לחופה ויכוונו לצאת בברכה שיברכו לחתן וכלה האחרים.

ואם כן גם במקרה שלפנינו רצוי לעשות כן, שיעמדו הזוג ליד חתן וכלה אחרים, ויכוונו לצאת בברכתם, וכן כתב 'שלחן העזר'³¹ הן בביאור שיטת ה'מקנה' והן בעצה שכתבנו.

27. עצי ארזים, סי' נה ס"ק ז.

28. רש"י, כתובות ח ע"א ד"ה שמח.

29. ראש פינה, עקבי הבית סי' נה על ב"ש ס"ק ח.

30. קונטרס דרכי הוראה, ח"ט עמ' 24 הערה כ.

31. שלחן העזר, סימן ח סעי' ו בשמלה לצבי ס"ק ט, הובא באוצר הפוסקים שם.